

TÓTH-BARBALICS VERONIKA

A Napkelet megalapítása

A *Napkelet* 1923 januárja és 1940 augusztusa között a Magyar Irodalmi Társaság kiadásában megjelenő, alcíme szerint irodalmi és kritikai folyóirat volt. 1923-tól 1937. április 2-án bekövetkezett haláláig Tormay Cecile, ezt követően a lap megszűnéséig Kállay Miklós töltötte be a szerkesztői tiszteket.

A folyóirat történetének részletes feldolgozásával maig is adós a sajtótörténet. Azonban már a két világháború közötti sajtóban is találkozunk néhány olyan megállapítással, amelyek átkerülve a korszakot feldolgozó irodalom-, sajtó- és művelődéstörténeti munkákba, maig meghatározzák a *Napkelet*ről az irodalmi köztudatban élő képet. Eszerint a *Napkelet* a hivatalos kultúrpolitika kezdeményezésére, illetve támogatásával, a *Nyugat* hatásának ellensúlyozására keresztény és nemzeti szellemben alapított folyóirat volt.¹ Valamelyes értéket csak kritikai rovatai képviseltek, azok is inkább csak eleinte, szépirodalmi részében nem volt képes felmutatni maradandó alkotásokat.² *Nyugat*-ellenessége dacára a *Napkelet* sokat átvett annak kritikai szempontjaiból, stílusában is „tett némi engedményt a modernebb irányzatok követelményeinek”,³ ugyanakkor ragaszkodott az „előkelő stílushoz”, a „társasági illem megtartásához”.⁴ A *Napkelet* később fokozatosan elszürkült, „a huszas évek végére már csak a konzervatív irodalom szűkülő körét képviselte”.⁵

¹ SCHÖPFLIN Aladár: *Búcsú a Napkelettől.* = *Nyugat* (33.) 1940. 10. sz. 378–379. (továbbiakban: SCHÖPFLIN: *i. h.* 1940.) 378.

² Uo. SZABOLCSI Miklós: *Fiatál életek indulója. József Attila pályakezdése.* Bp., Akadémiai Kiadó, 1963. (továbbiakban: SZABOLCSI: *i. m.* 1963.) 503.

³ SCHÖPFLIN: *i. h.* 1940. 378. Hasonlóan nyilatkozott a kortársak közül a *Napkelet*ről a *Katholikus Szemlé*ben Thurzó Gábor is Tormay Cecile-ről írt nekrológiájában. THURZÓ Gábor: *Tormay Cecile halálára.* = *Katholikus Szemle* (51.) 1937. 5. sz. 292. A későbbi értékelések közül szintén ezt a nézetet hangoztatja VEKERDI László: *Németh László alkotásai és vallomásai tükrében.* Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1970. 46.; valamint *Program és hivatás. Magyar folyóiratok programcikkeinek gyűjteménye.* Vál., folyóiratok ismert.: KÓKAY György, OLTVÁNYI Ambrus, VARGHA Kálmán, bevez.: VARGHA Kálmán. Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1978. (továbbiakban: *Program és hivatás*) 476.

⁴ SCHÖPFLIN: *i. h.* 1940. 378.

⁵ PINTÉR Jenő: *A magyar irodalom története 1905-től napjainkig.* Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1967. 354. Ugyanez a vélemény olvasható MÁRKUS László: *Az ellenforradalmi korszak sajtója (1919–1944).* In: CSURDI Sándor [et al.] : *A magyar sajtó története.* Bp., Tankönyvkiadó, 1977. 124.-n is.

A folyóirat ilyen kategorikus minősítésével szemben óvatosságra int, hogy a *Napkelet* csaknem két – a szellemi és a politikai életet tekintve egyaránt igen eseménydús – évtizeden át volt a magyar irodalmi élet egyik orgánuma.

Szerkesztője, vezetői gárdája, munkatársai éppúgy kicserélődtek ez alatt a viszonylag hosszú idő alatt, ahogy a folyóirat rovatai is átalakultak és a bennük publikált művek műfajában és témájában is súlyponteltolódások következtek be. Némileg módosult a folyóirat programja, változáson ment keresztül a magyar szellemi életben saját maga által számára kijelölt szerepköre.

Az árnyaltabb *Napkelet*-kép kialakulásához jelen tanulmány a folyóirat megszületésével kapcsolatos kérdések tisztázásával kíván hozzájárulni.

Az 1920-as évek elején a háború és forradalmak után a magyar középosztályon elhatalmasodott szellemi (és egzisztenciális) kiüttlanság-érzésből kilábaláshoz, legalábbis a hivatalnok- és tisztviselőréteg számára kínált alternatívát a középosztály „konzervatív reform” névvel jelölt politikai programja. Követői elhatárolták magukat a forradalmaktól, ugyanakkor érzékelték az 1918 előtti állapotokhoz való visszatérés lehetetlenségét. Az elodázhatatlannak tartott reform „konzervatív” jelzője arra utalt, hogy a nemzeti hagyományokra építést hangsúlyozta, s a társadalmi struktúrából a már az első világháború előtt kialakult erőt, a művelt középosztályt kívánja hatalomra juttatni.⁶

A „konzervatív reform” gondolatához szorosan kapcsolódik gróf Klebelsberg Kuno kultúrpolitikai tevékenysége. Klebelsberg felfogása szerint a középosztály képezi az igazi nemzetfenntartó erőt, mivel az államot illetve a társadalom mindennapi életének kereteket adó intézményeket az ő tagjai működtetik. Regenerálása a politikai célok felett álló nemzeti cél, hiszen 1919 után fontos nemzeti feladatként jelentkezett az új állam gazdasági és politikai berendezése, valamint az egészségügyi és művelődési rendszer fejlesztése. Utóbbi feladat egy másik nemzeti célhoz, a szomszédos államokkal szemben létrehozandó magyar „kultúrfölény” megvalósításához is kapcsolódott.

A középosztály elitjének, amely a nemzet fenntartó ereje – hirdette Klebelsberg – ha meg akar felelni a felvállalt történelmi feladatnak, rendelkeznie kell „az új magyar embertípus” sajátosságaival: pozitívnek, aktívnek, konstruktívnek kell lennie.

Ennek az új embertípusnak és a „kultúrfölénynek” a kialakításában Klebelsberg fontos szerepet szánt a magyar irodalmi életbe és a kulturális szervezésbe való közvetett állami beavatkozásnak. Jól mutatják ezt az alábbi szavai:

„Az olvasóközönség megszervezése ma különösen fontos feladat – mondotta Klebelsberg a Magyar Történelmi Társulat 1921. december 31-i ülésén –, midőn [...] a Felvidék és Erdély művelt magyarságát elveszítettük. Az egyes évek irodalmi termésében valóban értékes munka nem túl nagy számban van. Ezeket a műveket bevinni a művelt nagyközönség széles rétegeibe – ez a feladat. [...] A jó magyar könyvnek be kell jutni

⁶ *Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917–1932)*. Vál., előszó, jegyz.: GLATZ Ferenc. Bp., Európa Könyvkiadó, 1990. (továbbiakban: KLEBELSBERG: i. m. 1990.) GLATZ Ferenc előszava 21–22.

minden igaz magyar házba. Ez nemcsak művelődésünknek, hanem nemzeti fennmaradásunknak is lét- vagy inkább nemlét kérdése.”⁷

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem alakuló ülésén pedig felhívta a figyelmet: „Ne feledjük, hogy nemcsak a proletariátusnak, a középosztálynak is megvan a maga tömegei, és éppen ezen tömegek kell, hogy képezzék a nagy múzeumok látogatóinak zömét.”⁸ Az irodalmi élet és a közönség formálásának eszköze lehetett nemcsak az államilag támogatott társulati könyvkiadás vagy a múzeumok munkája, hanem egy irodalmi és kritikai folyóirat is.⁹

Klebensbergnek a *Napkelet* szerkesztőjéhez írt 1928-as nyílt leveléből az is kiderül, hogy a kultuszminiszter az általa támogatott folyóirat feladatának tekintette annak meghatározását

„[...] hogy a neonacionalizmusnak mik legyenek a céljai a szépirodalomban, továbbá a művészetek és a tudományok egyes ágaiban. A neonacionalizmus végeredményben politikai mozgalom lett, de egészséges szellemének, irányának előkészítése elsősorban az irodalom feladata.”¹⁰

Klebensberg még miniszterré történő kinevezése előtt, 1921 nyarán Szekfű Gyulának írt, sokszor idézett leveléből a leendő folyóirat újabb feladata derül ki: „szépirodalmi és kritikai revuet alapítunk, hogy felvegyük a harcot a Nyugat képviselte szellem és irányzat ellen”.¹¹

Ezzel kapcsolatban merült fel az a vád, hogy a *Napkelet* „még mindig az 1908-ban indult Nyugatban látja azt a fantomot, amely ellen hadakoznia kell”,¹² vagyis

⁷ KLEBELSBERG: *i. m.* 1990. 89.

⁸ Ua. 145.

⁹ Sipos Lajos szerint a *Napkelet* Bethlen István miniszterelnök személyes támogatásával indult. SIPOS Lajos: *Babits Mihály*. [Bp.], Elektra Kiadóház, 2003. /Élet-kép sorozat/. (továbbiakban: SIPOS: *i. m.* 2003.) 119–120. Az általam átnézett levelekben nem találtam erre utalást, de a kérdésnek nincs túl nagy jelentősége, ha figyelembe vesszük, hogy Klebensberg kultúrpolitikai elgondolásait Bethlen mindenben támogatta.

¹⁰ Gróf Klebensberg Kuno levele a *Napkelet* szerkesztőjéhez. = *Napkelet* (továbbiakban: Nk). (6.) 1928. 3. sz. 213–214.

¹¹ A szakirodalomban elfogadott az a nézet, hogy az új folyóirat címválasztása is erre utal. (*Program és hivatás* 38.) Egy másik felfogás alapján az elnevezés a magyarság turáni (uralaltáji) eredetére való nacionalista utalás. GÁBOR Andor *összegyűjtött cikkei*. 1. köt. 1920–1921. Szerk.: GERGELY Sándor [et al.], előszó: ILLÉS Béla. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955. /Gábor Andor összegyűjtött művei./ (továbbiakban: GÁBOR: *i. m.* 1955.) Magyarázatok 494. Ezek a magyarázatok nem térnek ki arra, hogy a „Napkelet” szó keletkezést, születést, megújulást is asszociál. Mindez jól tükrözi a *Napkelet* természetlenségéről illetve „faji gondolattal kacérkodó [...] délibábos nacionalizmusáról” elterjedt véleményt. GÁBOR: *i. m.* 1955. Magyarázatok 491. A levelet idézi pl.: LACKÓ Miklós: *Szekfű-problémák*. In: *Korszellem és tudomány 1910–1945*. Bp., Gondolat Kiadó, 1988. (továbbiakban: LACKÓ: *i. m.* 1988.) 73.

¹² *Program és hivatás* 38.

nem érzékeli a *Nyugat*nál 1919 után bekövetkezett változásokat.¹³ Vegyük azonban azt is figyelembe, hogy a tervezés időszakában mennyivel könnyebb volt meghatározni azt, hogy mi ellen (baloldaliság és radikalizmus – amely ellenségkép Klebelsbergék számára szimbolikusan és megfoghatóan is a *Nyugat*ban öltött test) mint azt, hogy milyen célokért küzd.

A korábbi évekből örökölt folyóiratok, az Akadémia által kiadottak éppúgy mint az egyházak támogatását élvezők, alkalmatlanok voltak az új (kultur)politika széles körben, korszerű eszközökkel való közvetítésére.

Az Akadémia ókonzervatív tagjai (pl. Berzeviczy Albert) értetlenül fogadták Klebelsberg neonacionalizmusát és nem értettek egyet Szekfü Gyula és Horváth János a liberális konzervatizmustól önbírálatot követelő álláspontjával. A *Budapesti Szemle* sem a *Három nemzedékről*, sem az *Aranytól Adyigra*ról nem közölt kritikát, Tormay Cecile *Bujdosó könyvét* pedig éles hangon bírálta.¹⁴

A *Katholikus Szemle* inkább tudományos, mint irodalmi lapnak volt tekinthető, s szerzői túlnyomó része a harmincas évekig egyházi körökből került ki.¹⁵ A *Magyar Kultúrát* a Horthy-korszak első éveiben szűk látókör és türelmetlen felekezetiesség jellemezte.¹⁶ Az *Élet* 1919 áprilisa és 1921 októbere között nem jelent meg, tartalmi modernizációjára pedig csak 1934-ben került sor.¹⁷ A *Protestáns Szemle* megjelenése 1921-től három éven át szintén szünetelt, s bár az újraindulást követően Zsinka Ferenc szerkesztőségének időszakától a szépirodalmi és kritikai rovatoknál jelentős színvonalemelkedés következett be, a folyóirat ezt követően sem játszott meghatározó szerepet az irodalmi életben.¹⁸

Ezért Klebelsbergét már 1921-ben egy újonnan alapítandó folyóirat alapításának gondolata foglalkoztatta. A megvalósulás több mint egy évet váratott magára. A folyóirat kiadója, a Magyar Irodalmi Társaság 1922-ben alakult nemzeti szellemen dolgozó írókat tömörítő egyesületként.¹⁹ A Magyar Irodalmi Társaság létrejöttéről és működéséről a következő információk állnak rendelkezésünkre. A társaság életre hívásában Klebelsberg Kuno és gróf Zichy Rafaelné vállalt országnrészt. Minden bizonnyal Klebelsbergtől származott a keresztény kulturális

¹³ SZABOLCSI: *i. m.* 1963. 520.; GREZSA Ferenc: *Németh László Tanú-korszaka*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990. 101. A *Nyugat* 1919 utáni helyzetéről és visszavonulásáról „a tiszta irodalom konzervatív hadállásaiba” részletesebben I. KRAJKÓ András: *A Nyugat kritikájának változásai 1919 után*. Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1972. /Irodalomtörténeti dolgozatok, 87./

¹⁴ [BERZEVICZY Albert?] B.A.: *Bujdosó könyv*. = Budapesti Szemle (49.) 1921. 529–530. sz. 89–92.

¹⁵ *Program és hivatás* 259.

¹⁶ *Program és hivatás* 38.

¹⁷ MÉSZÁROS István: *A Szent István Társulat százötven éve 1848–1998*. Bp., Szent István Társulat, 1998. 207–209.

¹⁸ MAKKAI Sándor: *Az ötvenedik évfolyam elé*. = *Protestáns Szemle* (50.) 1941. 1.sz. 4.; *A magyar irodalom története 1919-től napjainkig*. Szerk.: SZABOLCSI Miklós. Bp., Akadémiai Kiadó, 1966. 162.

¹⁹ *Új magyar irodalmi lexikon*. Főszerk.: PÉTER László. Bp., Akadémiai Kiadó, 2000 (2. jav., bőv. kiad.). (továbbiakban: ÚMIL) 2. köt. 1271.

társaság létrehozásának gondolata. Ő volt az is, aki részletes tervezetet készített és kidolgozta az alapszabályzat első variánsát az akkor még nem kifejezetten csak irodalmi tevékenységi körűnek szánt társaság számára.²⁰

Mi volt gróf Zichy Rafaelné feladata a társaság megszületése körül és miért őt kérte fel Klebelsberg annak ellátására? A grófné hallgatólagos megbízatása a társaság ötletének az arisztokrácia körében való népszerűsítésére és anyagi támogatók szerzésére szolgált. Klebelsbergnek központi törekvése volt nemcsak a keresztény középosztály megerősítése, hanem a „magyar történelmi nemzetségek” (vagyis az arisztokrácia) „életre galvanizálása” is,²¹ gondolkodásában a konzervatív reform koncepciója úgy látszik, nem zárta ki a régi elit megnyerésének szándékát.

Ismeretes, hogy 1919 után több arisztokrata – elsősorban a Horthy kormányzó-ságával megbékélni nem tudó habsburgiánus, katolikus és dunántúli főnemesek – hátat fordítottak a politikának.²² A történelmi hagyományokkal, társadalmi presztízzsel és még mindig hatalmas gazdasági erővel rendelkező magyar arisztokrácia támogatása a politikai, gazdasági és szellemi konszolidációra készülő ellenforradalmi kurzus számára nélkülözhetetlen volt mindhárom területen.

A kormányzat saját képviselője útján is tett ugyan sikeres lépéseket a (fő)nemesség megnyerésére a társaság ügyének,²³ azonban Klebelsberg még több eredményt remélhetett az arisztokrata származású,²⁴ egykor császári palotahölgyi és csillagkeresztes hölgyi címekkel kitüntetett,²⁵ de ekkor már az új rendszer buzgó hívének számító²⁶ gróf Zichyné bevonásától. A világháború előtt és alatt több katolikus

²⁰ Gróf Zichy Rafaelné levele Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 21. Országos Széchényi Könyvtár Kézitattára (továbbiakban: OSzKK) Levelestár; Gróf Zichy Rafaelné levele Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 22. OSzKK Levelestár

²¹ Gróf Klebelsberg Kuno levele Szekfű Gyulának 1921 nyarán – ezen részletét idézi LACKÓ: *i. m.* 1984. 381.

²² ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Bp., Osiris Kiadó, 2001. (3., jav., bőv. kiad.) /Osiris tankönyvek./ (továbbiakban: ROMSICS: *i. m.* 2001.) 190–191.

²³ „Nem tudom, beszélt-e Návayval [valószínűleg Návay Antal helyettes államtitkár *Magyar életrajzi lexikon*. 1–2. kötet. Főszerk.: KENYERES Ágnes. Bp., Akadémiai Kiadó, 1967. (továbbiakban: MÉL) 2. köt. 284.], ki Somogyból visszatért és ott nagy propagandát csinált ügyünknek. Ívét aláírták Somssich László, Széchényi Géza, Inkey József, Ányos Miksa, Inkey Pál, Somssich Antalné, Kendeffy Lajos. Ezek mind hajlandók egy összeget adni évente különböző céljainkra.” Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály. 1921. jún. 26. OSzKK Levelestár

²⁴ Gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Edina ögrófnő nemcsak házassága, hanem születése révén is főnemesi ranggal bírt. *Magyar asszonyok lexikona*. Összeáll., előszó: BOZZAY Margit. Bp., Dr. Dajkovich Sándor, 1931. (továbbiakban: *Magyar asszonyok lex.*) 1043. col.

²⁵ *A magyarországi főnemesség genealógiája*. 3. kötet. Összeáll.: GUDENUS János József. Bp., Heraldika Kiadó, 1998. 36.

²⁶ Kádár Judit szerint a grófné a Tanácsköztársaság alatt „rész vett az ellenforradalmi szervezkedésben is”, azonban pontos szerepére nem tér ki. KÁDÁR Judit: *Az antiszemitizmus jutalma. Tor-may Cécile és a Horthy-korszak*. = *Kritika* (32.) 2003. 3. sz. 9–12. (továbbiakban: KÁDÁR: *i. h.* 2003.) 11.

nőszervezetben, 1919-től pedig a Magyar Asszonyok Szövetségében betöltött vezető szerepe és műveltsége is a grófné mellett szólt.²⁷ Maga gróf Zichy Rafaelné 1921-ben 50 000 koronával járult hozzá a társaság megalakításához, s remélte, hogy a többi arisztokratára, közülük is mindenképp saját rokonaira (Zichy Jánosra és feleségére, továbbá Zichy Saroltára és Pálffy Margitra) ösztönzőleg hat példája.²⁸

A Magyar Irodalmi Társaság elnöke gróf Zichy Rafaelné, alelnökei gróf Klebelsberg Kuno és Pauler Ákos lettek. Pauler Ákos, a zárkózott, befelé élő filozófus²⁹ Zichy grófné hatására vállalt szerepet a Társaságban és a folyóirat létrehozásában:

„Zichy Rafaelné meg tudta értetni velem minden különösebb magyarázat nélkül, pusztán egyéniségének a társaséletet termékenyítő hatásával, hogy nem elégséges elszigetelt szellemi hatásokkal dolgozni akkor, amikor az ország sorsa hanyatlik. Ez csak jól magyarázza nemde, hogy visszavonultságomból némi engedményt tettem.”³⁰

A Magyar Irodalmi Társaság alapítótagja volt Hekler Antal is.³¹ Kapcsolata a Társasággal változó erősségű volt. Tormay Cecile egy 1936-os levele alapján Hekler akkoriban nemhogy az elnökség munkájában nem vett részt, de még a Társaság és a folyóirat ekkori belső viszonyairól és állapotáról sem voltak pontos ismeretei.³²

A *Napkelet* még élő alapítói közül ő volt az egyetlen, akitől nem jelent meg nekrológ az 1935 májusi Tormay-émlékszámában. Egy évvel később viszont gróf Zichy Rafaelné mellett az ő aláírásával jelent meg a folyóiratban programcikk a *Napkelet* régi és új feladatairól.³³

²⁷ *Magyar asszonyok lex.* 1044. col. A MANSZ 1918 decemberében alakult a „keresztény és nemzeti alapon álló asszonyok és lányok női szervezetek” egységesítésére, a „keresztény világ erősítésére, a nemzeti hagyományok ápolására és a keresztény nők jogainak és érdekeinek védelmére”. Ezen kívül karitatív feladatot is végzett a szervezet. *Nők az egyesületekben.* Összeáll. BURUCS Kornélia. = *História* (15.) 1993. 2. sz. 15–18. (továbbiakban: *Nők az egyesületekben*) 18.

²⁸ Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 21. OSzKK Levelestár.

²⁹ Pauler Ákos filozófus, egyetemi tanár, a MTA tagja, bölcsészdoktor volt, a kolozsvári ill. a budapesti egyetemen tanított. A Magyar Filozófiai Társaság elnöke, a „tisza logika” magyarországi képviselője, korábbi műveiben materialista, később a vallásos idealizmus felé fordult. MÉL 2. köt. 373.

³⁰ Paulert idézi SZKLADÁNYI Mária: *Pauler Ákos életművészete.* Bp., Franklin Társulat, 1935. 97.

³¹ Gróf Zichy Rafaelné levele Harangi Lászlóné Boros Vilmának. Madrid, 1962. márc. 8. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (továbbiakban: MTAKK) MS. 5055/287. Hekler Antal (1882–1940) művészettörténész, régész, egyetemi tanár. 1917–18-ban a konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetet igazgatta, ugyanekkor az ügyvezetői tisztelet Klebelsberg töltötte be). Az MTA 1920-ban levelező, 1934-ben rendes tagjai közé választotta. 1934-től a Kisfaludy Társaságnak is tagja volt. Főként a görög szobrászattal foglalkozott kutatásaiban. MÉL 1. köt. 700.

³² Tormay Cecile levele Kornis Gyulának. Mátraháza, 1936. máj. 28. MTAKK MS. 4287/101.

³³ Gróf ZICHY Rafaelné – HEKLER Antal: *A Napkelet olvasóihoz.* = Nk (16.) 1938. 5. sz. 289–291.

A Magyar Irodalmi Társaság Elnökségének feladata volt a *Napkelet* szerkesztéséhez és kiadásához szükséges feltételek biztosításáról gondoskodni, ez döntött az anyagi és a folyóirat vezetésével kapcsolatos személyi ügyekben. Lehetséges, hogy eredetileg az Elnökség feladata közé tartozott örködni afelett, hogy a *Napkelet* szerkesztése a célkitűzéseknek megfelelő szellemben történjék, azonban ezt a funkciót a mindenkori szerkesztő és segédszerkesztő személye által nyújtott garancia okafogyottá tette.

Nem találunk utalást arra, hogy az Elnökség mint testület Tormay Cecile szerkesztősége idején a szerkesztésbe beavatkozott volna,³⁴ s tagjai személyenként is ritkán vettek részt a szerkesztés gyakorlati részében.

Gróf Zichy Rafaelné például – Szentkuthy Miklós visszaemlékezése szerint – csak néha volt jelen a szerkesztőségi üléseken.³⁵

A Magyar Irodalmi Társaság tagságának zömét valószínűleg a *Napkelet* által állandó munkatársakként aposztrofált nevesebb művészek, tudósok és újságírók alkották.³⁶ A tagság fő feladata az újabb tagok felvételének megszavazása és esetleg az Elnökség által előterjesztett éves elszámolás elfogadása lehetett. A közgyűlésnek a folyóirat sorsába érdemi beleszólása valószínűleg csak egyszer volt, amikor a *Napkelet* tulajdonjogát az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Résztvénytársaságra ruházta át, bár választási lehetősége ekkor sem volt.³⁷

A Magyar Irodalmi Társaság volt a folyóiraton kívül az 1923 és 1927 között megjelent a „*Napkelet* könyvtára” című sorozat és az 1927 végén napvilágot látott „*Napkelet* lexikona” kiadója. A Társaság ezen kívül más kulturális tevékenységet nem végzett. A nem túl gyakran tartott *Napkelet*-esteket (a *Napkelet* tizennyolc éves fennállása alatt mindössze öt ilyen eseményről van tudomásunk)³⁸ a szerkesztőség munkatársai szervezték.

³⁴ Egyetlen kivétel egy homályos célzás Hartmann János 1930 szeptemberében Gulyás Pálnak írt levelében: „A következő számban valószínűleg Sík Sándortól jön egy ilyenfajta versciklus[...], de ennek közlését magasan felettem álló hatalmak is kéri[...]. E rendkívüli esettől eltekintve azonban szigorú meghagyásban van a szerkesztő részéről, hogy ciklusban csak a lehető legjobb verseket hozzam.” Hartmann János levele Gulyás Pálnak. Bp., 1930. szept. 11. Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára (továbbiakban: PIMK) V. 4324/124/19.

³⁵ SZENTKUTHY Miklós: *Frivolitások és hitvallások*. Vál., szerk.: TOMPA Mária. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1988. 252.

³⁶ 1926-ból fennmaradtak a Reményik Sándorral és Áprily Lajossal a tagság soraiba történő választásukat közlő levelek. A *Napkelet* szerkesztőségének levele Reményik Sándornak. Bp., 1926. márc. 16. PIMK V.4557/92/6 ; A Magyar Irodalmi Társaság levele Áprily Lajosnak. Bp., 1926. márc. 16. PIMK V. 4142/250.

³⁷ Kállay Miklós levele Juhász Gézának. Bp., 1940. szept. 4. PIMK V.3671/292.

³⁸ 1930. november 15-én Sümegen (Nk (8.) 1930. 12. sz. 1212.), 1931. május 30-án Kecskeméten (Tormay Cecile levele Reményik Sándornak. Bp., 1931. máj. 7. PIMK V. 4557/256/7.), 1933 tavaszán Budapesten (gróf Zichy Rafaelné levele Szekfű Gyulának. Bp., 1933. márc. 15. OSzKK Fond 7/2230.), 1936. november 21-én szintén a fővárosban, a Zeneakadémia nagytermében tartott a *Napkelet* előadóestet (Nk (14.) 1936. 12. sz. hátsó borító), ahogy az 1938. március 22-i estre is Budapesten, a Horthy Miklós Kollégiumban került sor (Nk (14.) 1936. 3. sz. 216.)

Összességében elmondható, hogy a Magyar Irodalmi Társaság a *Napkelet* mögött mindvégig a háttérben maradt. Talán a nem túl széles körű és a külvilág előtt többnyire rejtve maradó tevékenysége miatt szerepelhet az *Új Magyar Irodalmi Lexikonban* a Magyar Irodalmi Társaság neve mellett az „1928-ban megszűnt” adat,³⁹ holott az még 1940 nyarán is fennállt.⁴⁰ A Társaság alaptökéjét egyébként nemcsak a gróf Zichynétől és arisztokratatársaitól származó adomány képezte, hanem természetesen Klebelsberg (a kormány) is részt vállalt a *Napkelet* megjelenésének finanszírozásában. A folyóirat indulásakor jelentős összeget bocsátott rendelkezésre – ez derül ki Tormay Cecile 1923. február 23-án kelt leveléből: „a hatalmas segínyt, a másfél milliót, mellyel a diadalmasan feltámadó nemzeti irodalom Napkeletjét megerősítette [...] őszintén köszönöm.”⁴¹ A későbbiek folyamán pedig, egészen a harmincas évek elejéig a VKÖM egy közelebről nem meghatározható, de a folyóirat számára fontos bevételi forrást jelentő előfizetési kontingens magára vállalásával támogatta a *Napkeletet*.⁴²

Klebelsberg vetette fel, hogy a *Napkelet* szerkesztőjének Tormay Cecile-t kéri fel. A választásban szerepet játszhatott Tormay könyveinek a hazai középosztály körében, de nemzetközi téren is elért sikerei.⁴³ Itt kell megemlíteni társadalmi szerepvállalását a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének országos elnökeként. Tormay a MANSZ keretében végzett – részben ellenforradalmi – agitációja során szónoki tehetsége mellett szervezőkészségével is kitűnt,⁴⁴ amely tulajdonság egy folyóirat szerkesztésénél hasznos lehetett. A MANSZ sok tízezer fős tagsá-

³⁹ ÚMIL 2. köt. 1377.

⁴⁰ Kállay Miklós levele Juhász Gézának. Bp., 1940. szept. 4. PIMK V. 3671/292.

⁴¹ Tormay Cecile levele gróf Klebelsberg Kunonak. Bp., 1923. febr. 16. OSzKK Levelestár

⁴² A támogatás megszűnéséről ír: Tormay Cecile levele Pauler Ákosnak. Bp., [1932.] MTAKK MS. 5055/88.

⁴³ Tormay Cecile-nek az 1911-ben megjelent *Emberek a kövek között* című regénye hozta meg a hazai és külföldi ismertséget (a művet hamarosan csaknem valamennyi nagyobb európai nyelvre lefordították). Az 1914-ben megjelent *A régi ház* meghozta a hivatalos elismerést is: Tormay megkapta a Magyar Tudományos Akadémiától a legkiválóbb történelmi regénynek járó Péczely-díjat. 1918-ban jelent meg nyomtatásban a következő könyve, a *Viaszfigurák* című novelláskötet. Szépirodalmi művei visszatérő témája „az asszimiláció reakciója az egyes ember lelkében” (SCHÖPFLIN Aladár: *A magyar irodalom története a XX. században*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990. 297.). Ez a téma különösen aktuális volt egy olyan időszakban, amikor a magyar jobboldal a hazai zsidóság 1918–19-es negatív szerepét hangoztatta, s az általános identitásválság közepette új megvilágításban kezdte vizsgálni az asszimilációval kapcsolatos kérdéseket. MISKOLCZY Ambrus: *Mi a magyar? Tézisek és vallomások*. In: MISKOLCZY Ambrus: *Szellem és nemzet. Babits Mihály, Eckhardt Sándor, Székfű Gyula és Zolnai Béla világról*. Bp., Napvilág Kiadó, 2001. /Mythologica./ 67–144. (továbbiakban: MISKOLCZY: *i. m.* 2001.) 80. Tormay híres-hírheft fiktív naplója, az *Őszirozsás Forradalom és a Tanácsköztársaság* alatti élményeiből táplálkozó *Bujdosó könyv* pedig 1921-ben látott napvilágot. *Magyar asszonyok lex.* 960–965. col.

⁴⁴ *Nők az egyesületekben* 18. ÁGOSTON Gézáné: *Tormay Cecile a szervező és a szónok*. = Nk (15.) 1937. 5. sz. 311–315.

ga⁴⁵ pedig mint potenciális olvasótábor jöhetett szóba.⁴⁶ Ráadásul – bár nem tudni, mennyire vették figyelembe ezt a szempontot előzetesen – a MANSZ technikai és propagandatív segítséget tudott nyújtani a folyóirat indulásakor.⁴⁷ Esetleg, ha nem is döntő módon, de az is szerepet játszhatott Tormay felkérésében, hogy míg gróf Zichyné római katolikus vallású, addig ő protestáns volt, s így a folyóirat vezetésében mindkét nagy hazai keresztény felekezet képviselve volt. Az eddigiekhez járultak még társasági kapcsolatai.⁴⁸

A kortárs Németh László úgy írja le Tormay Cecile-t, mint akinek az „egyéni érvényesülésének háttérbe szorítása kész küldetés tudata” és az „áldozatkész nemesség pátosza” a sajátja.⁴⁹

E jellemzés fényében meglepő Kádár Judit azon állítása, hogy Tormayt – aki különben csak tanítónői képesítéssel rendelkezett, s így műveltsége nem is tette volna alkalmassá a feladatra – nő létére „a férfiközpontú, patriarchális húszas években” Klebelsberg Kuno a *Bujdosó könyvért*, valamint a MANSZ ötletéért és az ötlet

⁴⁵ Egy 1934-ben készült belügyminiszteri összefoglaló szerint a MANSZ-nak akkor kb. száz-ezer tagja volt. KARDOS József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok a két világháború között*. Bp., Korona Kiadó, 1998. 192.

⁴⁶ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1923. febr. 10. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának Kézirattára (továbbiakban: EKK) G 628/136.

⁴⁷ „Kiss Károly [a MANSZ főtítkára] minden bizonnyal segítségünkre lesz és sok munkaágnál számíthatunk arra, hogy a MANSZ Központi irodáját a folyóirat első küzdelmes korszakában, mint segítő energiát állítja mellénk. Kissben kitűnő támaszt fog találni a folyóirat propagálása is, és [...] az előfizetők gyűjtésében is segítségünkre lesz.” – adott hangot reményeinek már maga a szerkesztő a tervezés egy későbbi szakaszában. Tormay Cecile levele Hegedűs Istvánnak. Sárszentmihály, 1922. okt. 14. MTAKK MS. 1222/31. A későbbi években a MANSZ helyi szervezetei a vidéki (kecskeméti, sümegi) *Napkelet*-estek szervezésében is közreműködtek. Nk (8.) 1930. 12. sz. 1212., Nk (9.) 1931. 7. sz. 652.

⁴⁸ Zadravecz István meglehetősen malíciával így mutatta be Tormay Cecile-t és Horthyval való kapcsolatát: „A kormányzó előtt [Tormay] nagyon nagy becsben állott. Szinte szavajárása volt, ha róla esett szó, és nem is egyszer ismételte előttem. »Tormay Cecilt[!] aranyba kellene foglalni!« Tormay Cecil[!] valóban szerény, csendes, finom megjelenésű teremts. Soha nem dicsekedett, még kevésbé visszaélt valaha is azzal a nagy befolyással, amellyel bírt a kormányzóra. Ellenkezőleg, az ő gyönyörű írni tudásával, a MANSZ-ot vezetni tudó elnökségével nagy szolgálatokat tett.” [ZADRAVE CZ István]: *Páter Zadravecz titkos naplója*. Szerk., bev.: BORSÁNYI György. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1967. 266. Jellemző mozzanat, hogy a Tormay Cecile temetésén megjelenő kormányzó és felesége „a legnagyobb magyar asszonynak” felirattal ellátott koszorúján titulusaik megjelölése nélkül mindössze ez állt: „Tormay Cecile-nek mélyeséges kegyelettel Horthy Miklós és Magda”. KÁDÁR. *i. h.* 2003. 12. Hankiss János részletesen ír Tormay Cecile-nek az arisztokrácia tagjaival, továbbá a magyar politikai és egyházi és szellemi élet prominens szereplőivel való kapcsolatáról. HANKISS János: *Tormay Cecile*. Bp., Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., 1939. 178–179.

⁴⁹ NÉMETH László: *Ember és szerep*. In: *Homályból homályba. Életrajzi írások*. 1. köt. Bp., 1977, Magvető Könyvkiadó – Szépirodalmi Könyvkiadó 306–441. (továbbiakban: NÉMETH László: *i. m.* 1977.) 344.

kivitelezéséért, pontosabban a mindezekben hirdetett antiszemitizmus jutalmaként ajándékozta meg a *Napkelet* szerkesztői tisztségével.⁵⁰

Eltekintve most annak firtatásától, hogy a végzettség és a műveltség közé lehet-e automatikusan egyenlőségjelet tenni, s nem vizsgálva, hogy a húszas évek miért lettek volna „férfiközpontúbbak”, mint az előző vagy a következő évtizedek, nézzük csak meg az állításnak a jutalom tényére és okára vonatkozó részét!

Az utóbbival kezdve: némileg leegyszerűsítésnek tűnik Tormay műveinek (és különösen a MANSZ-nak) egyetlen vonulatát (az antiszemitizmust) kiemelni és a jutalom okaként felhozni, hiszen az antiszemitizmus az amúgy is bizonytalan tartalmú ellenforradalmi keresztény-nemzeti ideológiának csak egyik és igen képlékeny eleme volt.⁵¹ Ráadásul Klebersbergtől távol állt minden antiszemita propaganda.⁵²

Attérve a jutalom tényére: kérdéses, hogy ajándéknak lehet-e tekinteni a *Napkelet* szerkesztésének megbízását. Mi járhatott a szerkesztés feladatával? Mindenek előtt sok munka, és így Tormaynak még kevesebb ideje jutott a szépirodalmi tevékenységre. Járhatott vele ismertség, népszerűség is. Azonban ezzel már Tormay eddig is rendelkezett. A folyóiratot egyébként sem használta fel erre a célra, hiszen Németh László visszaemlékezése szerint: „Amíg folyóiratát figyelemmel kísértem, egyetlen sort sem találtam benne, mely őt mint író magasztalta volna, pedig a munkatársak közt akadt volna rá vállalkozó”.⁵³

Különben sem volt a folyóirat sikere és az azzal járó népszerűség előre „borítékolható”. Valószínűleg Tormay Cecile számot vetett a megbízás elfogadásával járó nehézségekkel és veszélyekkel, ezért habozott elfogadni a szerkesztői tisztséget. Gróf Zichyné 1921 júniusának végén arról tájékoztatta Klebersberget, hogy tudomása szerint Tormay nem vállalja a feladatot,⁵⁴ igaz egy hónappal később már

⁵⁰ KÁDÁR: *i. h.* 2003. 9–12. A mai Tormay-kép egyik végletét képviselő Kádár Judit-féle, az írónőt szélsőségesen antiszemitának, sovínisztának, progresszió-ellenes és statikus gondolkodásmódúnak bemutató Tormay-értékeléssel szemben a másik végletet Kajetán Endre tanulmányában megjelenő felfogás jelenti. Eszerint Tormay Cecile „ideológiai küzdelemben fogott [...], hogy megvédje háborút veszített hazája és nemzete becsületét”, „megpróbálta értelmi és érzelmi tartalékkal feltölteni a nemzetet” továbbá igyekezett leleplezni „a bolsevista szíréhangokat”[!]. Kajetán úgy véli, Tormay Cecile „nem volt sovíniszta konzervatív, hanem [...] európai magyar volt a szentistváni értelemben, aki Magyarország valamennyi népét szerette, becsülte.” KAJETÁN Endre: *Ősi küldött. Akit elfelejtett a magyar irodalom: Tormay Cecile.* = Délsziget (5.) 1990. 1. sz. 15–19.

⁵¹ ORMOS Mária: *Politikai ideológia a két világháború között.* In: *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok.* Bp., Magyar Történelmi Társulat, 2003. /Pannónia könyvek./ 86.

⁵² UJVÁRY Gábor: *Klebersberg Kuno és Hóman Bálint kultúrpolitikája.* In: *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok.* Bp., Magyar Történelmi Társulat, 2003. /Pannónia könyvek./ 96.

⁵³ NÉMETH László: *i. m.* 1977. 345.

⁵⁴ Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebersberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. jún. 26. OSzKK Levelestár

úgy vélte: „Cecile egyelőre irtózik a szerkesztés felelősségétől, de azt hiszem majd sikerül aggályait leküzdenie.”⁵⁵

A pozitív irányú döntéshez a végső lökést Tormay számára Klebelsberg személyes rábeszélése, sárszentmihályi látogatása adhatta meg 1921 augusztusának elején. A találkozón, amelyen Tormayn, Klebelsbergen és gróf Zichynén kívül Pauler Ákos is jelen volt, kezdődhettek el az érdemi megbeszélések a folyóiratról.⁵⁶

Egy év múlva, mikor már az első szám összeállításán dolgoztak, s a grófné úgy látta: „Cecile [...] most már kezd belemelegedni az új munkakörbe”⁵⁷, de a szerkesztőnő még nem sokkal a szám nyomdába kerülése előtt is felemlégette, hogy „sok belső vívódás után vállaltam a szerepet, melyet nekem szántak és csak azért vállaltam, mert hittem, hogy a legnagyobb magyar tollak nagy gazdái lovagiasan mellém állanak.”⁵⁸

Még ha Tormay kezdeti vonakodása csupán látszat volt is, vagyis ha az esetleges későbbi kudarc miatti felelősség elhárítása érdekében kérte volna is csak magát, a felkérést – reakciója alapján – ő maga nem tekintette „ajándéknak” vagy „jutalomnak”, sokkal inkább (némileg terhes) kötelezettségnek.

Végezetül az is megállapítható, hogy anyagi téren sem járt a megbízatás Tormay számára gyarapodással, ugyanis a *Napkelet* indulásakor Tormay visszautasította a szerkesztői tiszt betöltéséért a Klebelsberg által felajánlott honoráriumot. „Többet tesz, mint ígért, csak természetes, hogy a magam erejéhez mérten én is megfiztsem minden energiámat. Engedje, hogy ezt továbbra is minden anyagi haszon nélkül tehessem [...] Szegény vagyok, ország-világ tudja, én nem adhatok ennek a szegény országnak semmi egyebet, csak a munkámat.” – olvashatjuk Tormay Cecile-nek a Grófhhoz intézett 1923. február 16-án kelt levelében.⁵⁹

A *Napkelet* életrehívásában közreműködött Horváth János és Szekfű Gyula is. „Én három szellemi terméket ismerek, mely a keresztény irányzatot méltóképpen kifejezésre hozta, úgymint a Te Három nemzedéked, Tormay Cecile Bujdosó könyvét és azután [...] Horváth János Aranytól Ady-ig című füzetét” – teszi számonkora világossá a főmunkatársak kiválasztásának szempontjait Klebelsberg a Szekfű Gyulát közreműködésre felkérő – már említett – 1921-es levelében.⁶⁰

Mik lehettek e művekben azok a gondolatok, amelyek miatt Klebelsberg szerzőiket alkalmasnak tartotta a feladatra: „történelmi és esztétikai viták rendjén kimutatni, mint apadt el a magyar szellem különösen a milleniumtól az összeomlásig,

⁵⁵ Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 22. OSzKK Levelestár

⁵⁶ Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 24. OSzKK Levelestár

⁵⁷ Gróf Zichy Rafaelné levele gróf Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1922. júl. 30. OSzKK Levelestár

⁵⁸ Tormay Cecile levele Kosztolányi Dezsőnek. Sárszentmihály, 1922. okt. 28. MTAKK MS. 4625/131.

⁵⁹ Tormay Cecile levele gróf Klebelsberg Kunonak. Bp., 1923. febr. 16. OSzKK Levelestár

⁶⁰ Idézi: LACRÓ: *i. m.* 1988. 73.

amely negyedszázad alatt a nyugatos irány szabadon terpeszkedhetett és tombolhatta ki magát⁶¹, valamint a magyar szellem „felélesztésében” való részvételre hívta fel?

Tormay Cecile szociáldemokrácia-, szocializmus-, kommunizmus- és liberalizmus ellenes szenvedéllyel teli *Bujdosó* könyvében a Klebelsberg által kijelölt feladat időperiódusának utolsó szakaszára, az „összeomlásra” vonatkozóan már megfogalmazta a maga magyarázatát. Meggyőződése szerint a „zsidó szabadkőművesség és a zsidó kézben lévő baloldali liberális sajtó esküdött össze” az ország tönkretételére.⁶² A mű 1920–21-ben íródott, tehát még erőteljesen magán viseli az 1918–19-ben lezajlott és részben Tormay által is átélt negatív események (pl. vörösteror) hatását, s ezt a hatást az egyelőre meg nem szilárdult ellenforradalmi rendszer melletti agitáció szándékával még fel is erősíti. A *Bujdosó* könyvét mégsem lehet csupán az antiszemita bűnbak keresés könyvének tekinteni. Tartalmaz ugyanis egyfajta – történeti megközelítésmódot alkalmazó – a nemzeti összetartozástudat építésére alkalmas, valamennyi társadalmi réteget integráló magyarság-koncepciót is. Ezt a koncepciót az igen szemléletes cserfa-metafóra segítségével közvetíti a szerző:

„Ezer év alatt egy hatalmas cserfa nőtt a mi földünkön. Ez a cserfa maga a magyar nép. A gyökere a paraszt, törzse a régi nemességéből lett és véle összeforrott értelmiség, a lombja az antik értelemben vett aristocrazia, a kiválóság. Minden ugyanaz: a gyökér, a törzs, a lomb és egyik a másik nélkül élni képtelen. A fa elszárad, ha bármelyik beteg. Nem társadalmi osztályokról van a háromban szó, de fejlődési fokokról [...]”⁶³

A *Bujdosó* könyvtől műfajilag és hangnemét tekintve különbözik Horváth János műve. Mégis a szerzői lelkiállapot rokonítja a két művet. Tormay Cecile írásához hasonlóan az *Aranytól Adyig* is indulatteli mű, a nemzeti katasztrófa (Trianon) felett érzett fájdalom elhomályosítja az éleslátást az okkeresésnél, a látókört pedig beszűkíti, amikor a helyes magatartás kérdésére keres választ.

Horváth János úgy vélte, hogy Arany János halálát követően fokozatosan új irodalmi irány hódított tért, s végzetes kettészakadást idézett elő az irodalmi élet, a kritika és az olvasóközönség körében. A két tábor érdemi összecsapására azonban azóta sem került sor, mivel az új irányzat híveinek részéről a pozitív célkitűzés, konzervatív részről pedig az újnak higgadt meghatározása hiányzik „a kép ma is az, mi évekkel ezelőtt volt: egy, a készülődés pillanatában megfagyott várostrom látványa.”⁶⁴ Horváth János meglátása szerint a nemzeti klasszicizmus által kijelölt örökérvényű útírány elhagyása Ady Endre irodalmi tevékenységével teljesedett be.

⁶¹ Uo.

⁶² KÁDÁR: *i. h.* 2003. 10.

⁶³ TORMAY Cecile: *Bujdosó* könyv. 2. köt. *A proletárdiktatúra*. Bp., Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1923. (3. kiadás). 157.

⁶⁴ HORVÁTH János: *Aranytól Adyig. Irodalmunk és közönsége*. [Bp.], Pallas Irodalmi és Könyvkiadó Rt., [1921.] 5.

„Az Ady-stíl leple alatt [...] bújtak meg egy alig-magyar nyelv barbarizmusai, s az Ady-féle támadó magyarságnak a kezébe nyomkodva buzogányait a sok nem-magyar szándék.”⁶⁵ A tanulmány szerzője által sommásan csak „Ady-csoport”-ként emlegetett irodalmi irányzatnak felrója, hogy „pozitív irodalmi elvet, ízlésbeli elérendő célt egyetlen egyet sem tűzött ki [...] csupán az »írói szabadság« biztosítását [...] [De] azt sohasem fejtí ki, mily pozitív irodalmi cél megvalósítására kívánja az írók szabadságát, sem azt, hogy miféle rabságból kellene őket felszabadítani.”⁶⁶

Horváth János az „antiklasszikus áramlat” közönségét is szemügyre veszi, s megállapítja, hogy az új stílusú irodalmi alkotások először „egy új, [...] vagyonos közönség” körében váltak népszerűvé, „mely míg nyelvében magyarosodott, ösztöneiben idegen maradt”, az új irányzatra „várt [...] s kész táborként állt rendelkezésére a magyar-zsidó értelmiség.”⁶⁷ Majd „a régi olvasó közönség [...] [konzervatív] kritikái öntudatra nem támaszkodhatván [...], idővel engedett”, s szintén az „antiklasszikus áramlat” hívéül szegődött.⁶⁸ A jelen és a jövő feladatait a következőképpen fogalmazta meg Horváth János:

„[konzervatív] kritika mulasztását az irodalom történetének kell pótolni. Pótolnunk kell mulasztásunkat a klasszicizmussal szemben is. A klasszicizmus ugyanis mint irodalmi ízlés kivívhat maga ellen időleges visszahatást, de [...] soha többé a nemzeti műveltség táplálékai közül ki nem iktatható. Örök időkre szóló útravalója az a magyar műveltségnek, irodalmunk történetének pedig központja, sugárgyújtója: minden korábbi ide fut össze, minden későbbi innen származik szét [...] Helyre kell tehát állítanunk a köztudatban a magyar klasszicizmus valódi értelmét [...] [Azonban] [k]ultusz helyett vele szemben is a szabad bírálat erkölcsi és művészi szempontjait kell érvényesítenünk. [...] Hozzá kell nevelnünk klasszikus irodalmunkhoz a közönség azon részét is, mely eddig tőle érintetlen maradt, s egészében átadunk azon közönségnek, mely eddig csak könnyedebb, vagy pártpolitikailag is kiaknázható értékeit volt képes felfogni. Közönség-nevelés [kiemelés: H. J.] ez a mi könnyelműen elmulasztott de legégetőbb nagy feladatunk: élet-halál kérdése a magyar műveltségnek [...] A klasszicizmus erkölcsi alapja szab elénk törvényt mindennemű nem-magyar hatás befogadására nézve is. Mindent, mi ez erkölcsi alappal összefér, semmit mi vele ellenkezik.”⁶⁹

Az utolsó mondat[ok] egyrészt arra vallanak, hogy Horváth Jánosnál a nemzeti klasszicizmus fogalma az irodalmin túl erkölcsi kategóriát is takar, másrészt némileg cáfolják Poszler György állítását, miszerint a nemzeti klasszicizmus kanonizálása eleve a kulturális nyitottság teljes felszámolását jelentette volna.⁷⁰

⁶⁵ Ua. 42–43.

⁶⁶ Ua. 47–48.

⁶⁷ Ua. 41.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Ua. 54–57.

⁷⁰ POSZLER György: *Tartalom vagy tartás*. In: POSZLER György: *Késégektől a lehetőségekig. Irodalomelméleti kísérletek*. Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1983. 71–118.

A Klebelsberg-levelben szereplő feladat teljesítéséhez a három mű közül Szekfű Gyula *Három nemzedéke* került a legközelebb. Horváth Jánoshoz hasonlóan Szekfű is a hagyomány elvesztésére, a tradíció megtagadására vezette vissza az összeomlás bekövetkeztét. A történész a liberalizmusban, a polgári fejlődés és a tőkés gazdaság teremtette viszonyokban látta a nemzeti tragédiáért felelős tényezőket. Az újrakezdéshez szükséges eszményeket és normákat is szintén a múltban, de még korábbi időszakban vélte megtalálni, mint Horváth; egészen az előző évszázad harmincas-negyvenes évtizedéig nyúlt vissza.

Szekfű modernitásellenessége határozta meg a zsidósághoz való viszonyát. Nem a zsidóságot mint olyat tekintette ellenségnek, hanem azt a szellemet, amelyet a zsidóság az ipari termelés, a kereskedelem és a nagyvárosi kultúra területén meghonosított.

„Szekfű a nagyvárosi kultúra ellensége [volt], s mivel ezt a kultúrát – okkal-joggal, mégis közmegegyezészerűen – a zsidósággal azonosították, a történész konzervativizmusa rákényszerült erre a kétes azonosításra. Szekfű rajzában az első generációs zsidóság a gazdasági hatalmat szerezte meg, a második a kulturális uralmat: ám ezt is úgy, ahogyan az előbbi: a nemesi feudális tespedtség úrját használta ki.”

– világítja meg Szekfű zsidószemléletének összetett hátterét Ungvári Tamás.⁷¹ Ungvári szavai rávilágítanak Szekfű történelmi elemzésének másik lényegi elemére is: bírálta azt a keresztény magyar nemzedéket, amely utat nyitott (vagy engedett) a történéseknek.

Szekfű felfogása rokon volt Horváth János szemléletével, amelyben a magyar-zsidó kapcsolat két szellemiség erkölcsi és esztétikai szinten jelentkező konfliktusként jelent meg, a megoldást a zsidók teljes asszimilációjában látta.⁷² Zsidószemléletüket, amely nagyban hatott az egész magyar reformkonzervativizmus szemléletére, az utókor a „szelektív antiszemitizmus”⁷³ illetve „kulturális antiszemitizmus”⁷⁴ elnevezéssel illeti. Ők maguk bizonyára tiltakoznának az elnevezés ellen, hiszen Horváth János egy 1921-es levelében az *Aranytól Adyig* című művében érvényesített szemléletét „az indulatnélküli, a higgadt, a tudományos szenvtelenséggel [kiemelés: H. J.] megállapító zsidószemlélet”-ként írta le, s éppen ezt a „becsületes kriticismus”-t tartotta „a zsidóval [!] szemben egyetlen fölény”-nek, vagyis a megoldáshoz vezető egyetlen útnak.⁷⁵

⁷¹ UNGVÁRI Tamás: *Ahasvérus és Shylock. A „zsidókérdés” Magyarországon*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1999. (továbbiakban: UNGVÁRI: *i. m.* 1999.) 192.

⁷² MISKOLCZY: *i. m.* 2001. 81.

⁷³ Ua. 90.

⁷⁴ UNGVÁRI: *i. m.* 1999. 387.

⁷⁵ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1921. márc. 31. EKK G 628/126.

Horváth János és Szekfű Gyula mindig is kerültek és elítéltek minden antiszemita demagógiát,⁷⁶ sőt általában véve is következetesen elhatárolódtak a napi politikától, a hatalmi érdekeket érvényesíteni akaró aktuális törekvésektől.⁷⁷

A baloldali eszméket, a liberalizmust és a jobboldali radikalizmust egyaránt elutasító, a múltban megtalált értékek megőrzését-felélesztését hirdető szemléletük⁷⁸ mellett közös vonása volt Tormay Cecile-nek, Szekfű Gyulának, Horváth Jánosnak (Hekler Antalnak és Pauler Ákosnak is) az, hogy valamennyien a magyar középosztály szellemi elitjéhez tartoztak. Nevük bizonyos előzetes garanciát jelentett e folyóirat színvonalára vonatkozólag. (El)ismertségük a magyar tudományos és szellemi közéletben, annak alakításában, szervezésében betöltendő szerepre is predesztinálhatta őket. Az alkotói és szervezői/irányítói tehetség és a nemzetet alkotó társadalom jobbitásának szándéka ölthetett formát közreműködésükkel a *Napkelet*ben.

A *Napkelet* vezetésében egyfelől a keresztény magyar középosztály reprezentáns írója és nőszervezetének vezetője, másfelől az egyetemi tudományosság kreatív középgenerációja – megkerülhetetlen a kérdés, hogy kiket akart az alakuló folyóirat a középosztály kissé parttalan kategóriáján belül megszólítani, mely csoportokat tekintett elsődleges közönségének. Ha az alapító gárda ismerete ellenére még haboznánk a válasszal, egyértelműen eligazítanak minket Horváth János segédszerkesztő 1922 júliusi, Szekfűnek írt sorai:

„[...] [F]igyelemmel kell lenni vidéki magyar úri nőkre; másfelől egy csak képzeletbeli, kitűnő[!] műveltségű, nagy igényű, európai magyar publikumra. S [fel] kell a MANSZ-ot erre a képzeletbeli színvonalra emelni. »Közönségnevelés.«”⁷⁹

Fél évvel később, az első két szám megjelenését maguk mögött tudva már némi kétség bújkált a sorok között:

„Közönségünkben legalább két réteg: 1.) magunk fajta 2.) vidéki úrihölgyek. Egyik a másik olvasmányát nem veszi be – egyelőre; bár azt hiszem, akad mind a kettőnek való: ha kölcsönös elégedetlenség árán is, adni kell mind a kétféléből. Vidékiek panasza: magas .[kiemelés: H. J.]”⁸⁰

A *Napkelet* tehát egyformán komolyan vette mindkét célcsoport igényeinek kielégítését. Nem meglepő, hogy Klebelsberg ezeket e közönségrétegeket kívánta megszólítani a folyóirattal (az már jóval inkább meglepő, hogy egyazon folyóirattal, s ezt a meglepődést a „közönségnevelés” jelszava sem képes teljesen megszüntetni).

⁷⁶ A kijelentést példákkal alátámasztva közli MISKOLCZY: *i. m.* 2001. 82–83.; további példákat hoz UNGVÁRI: *i. m.* 1999. 191.

⁷⁷ SIPOS. *i. m.* 2003. 168.

⁷⁸ Az új- (vagy reform-) konzervatívizmusnak nem egyszerűen követői, hanem műveik révén részben ideológiai megalapozói is voltak.

⁷⁹ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1922. júl. 9. EKK G 628/131.

⁸⁰ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1923. febr. 10. EKK G 628/136

A vidék már a Horthy-rendszer születésétől kezdve kitüntetett szerepet játszott reálpolitikai síkon, és a kurzus által újjáteremtett nemzeti mitológiában egyaránt. Elég ha csak a „szegedi gondolatra” vagy ellenpontként a Horthy által „tetemre hívott” „bűnbe sodort város”-ra (Budapestre) gondolunk.⁸¹ A későbbiekben a vidék komoly szerepet kapott a rendszer stabilizációs politikájában is.⁸²

A MANSZ a keresztény-nemzeti gondolat propagálásával az 1918 vége óta választójoggal rendelkező nők körében⁸³ már a huszas évek legelején nagy szolgálatot tett az ellenforradalmi erőknél. Hogy a keresztény nemzeti kurzus a magyar nőknek a rendszer konszolidációjában is szerepet szánt azt jelzi, hogy a Széchenyit oly sokszor idéző, rá annyiszor hivatkozó bethleni újkonzervatív (más néven reformkonzervatív) éra hajnalán a *Magyar Művelődés*⁸⁴ a MANSZ-ot és a *Napkeletet* megalapító magyar asszonyok tevékenységét a *Hitel*-ajánlás („Honunk szebbelkű asszonyainak”) hatására fellelkesedett nők egykori honépítő munkájához hasonlítja.⁸⁵

Saad József úgy véli, hogy a *Napkeletet* alapítói „a Nyugatot korszerűségével is ellensúlyozni képes keresztény-nemzeti-kritikai revünek szánták, [amelynek] a kritikai és az esszé rovatában megjelent írások [...] alkalmasak arra, hogy értelmiségi eliteket vonzzanak, szervezzenek.”⁸⁶ Hogy új értelmiségi vezetőréteg kialakításának milyen nagy jelentőséget tulajdonított Klebelsberg, arról már volt szó.

⁸¹ Horthy bevonulási beszédét idézi ROMSICS: *i. m.* 2001. 35.

⁸² Egy 1928-as *Magyar Szemle*-ankéton, amelynek témája a decentralizáció és az önkormányzatok voltak, Székfü annak a véleményének adott hangot, hogy az októberi forradalom kitörését „elsősorban a helyi, vidéki tömegérők tökéletes szervezetlensége tette lehetővé”, s ebből azt a következtetést vonta le, hogy az erőknél, hatalomnak, kormányzatnak, műveltségnek minél gyorsabb és minél erélyesebb decentralizálására volna szükségünk. Ez nem csupán Székfü magánvéleménye volt, a Bethlen-konzolidáció mindvégig a helyi tömegérőknek a hatalom bázisaként való megszerzésére törekedett. ZIMONYI Zoltán: *A klebelsbergi kultúrfölény. Miskolci folyóiratok a huszas években.* = Napjaink (25.) 1986. 4. sz. 36.

⁸³ Hogy az új választók műveltségének emelése valóban szempont lehetett a *Napkelet* megindításakor, bizonyítja, hogy Klebelsberg meggyőződéssel vallotta: a politikai demokráciát a kulturális demokrácia megteremtésével lehet előkészíteni. *Klebelsberg Kuno.* Vál., sajtó alá rend., bevez., jegyz.: T. KISS Tamás. Bp., Új Mandátum Könyvkiadó, 1999. /Magyar Panteon, 1./ 38.

⁸⁴ A *Magyar Művelődés* a Magyar Középkisiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségének a hivatalos kultúrpolitikától bizonyára nem teljesen független sajtóorgánuma volt.

⁸⁵ VÁRY Rezső: *Napkelet. Szerkeszti Tormay Cecile. 1. kötet. 1923. január–május (1–5. szám).* = Magyar Művelődés (2.) 1923. 1–6. sz. 23.

⁸⁶ *Magyar Szemle. Repertórium és tartalomelemzés.* 1. köt. Összeáll., bev.: SAAD József. Bp., FSZEK-ELTE Szociológiai Intézet, 1989. /Magyar szociológiai füzetek, 3./ SAAD József bevezetője 15. A későbbi folyóirat valóban „revue” (szemle) néven tűnik fel már a tervezés első fázisában. Gróf Zichy Rafaelné levele Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. jún. 26. OSzKK-LEVELÉSTÁR

Nehézséget jelenthetett a folyóirat megindulásakor, hogy Tormay azt megelőzően nem állt állandó, igazi kapcsolatban a magyar íróársaság szélesebb rétegével, folyóiratokban nem publikált, irodalmi szalont nem tartott fenn.⁸⁷

Horváth János (, aki gyakran publikált különböző folyóiratokban és a *Minerva* szerkesztésében is részt vett)⁸⁸ és Pauler Ákos látta el Tormay Cecilet tanácsokkal az első szám szerkesztésének gyakorlati kérdéseiben – derül ki Tormay 1922. június 26-án kelt, Klebelsbergnek szóló leveléből.⁸⁹

Szekfű Gyula bevonását a szerkesztésbe Klebelsberg mellett valószínűleg gróf Zichyné is szorgalmazta.⁹⁰ Szekfűvel Horváth János is felvette a kapcsolatot,⁹¹ s barátja pozitívan fogadta a felhívást.⁹² Szekfű azonban ekkor még Bécsben élt,⁹³ s bár Klebelsberghez írt 1922. decemberi levelének egy részlete arra utalt, hogy figyelemmel kísérte a *Napkelet* életrehívását,⁹⁴ a szerkesztés gyakorlati munkájában csak közvetve vett részt.

Hogy mit jelentett ez a gyakorlatban, megvilágítja a következő levélrészlet.

⁸⁷ „Belső kulturája, ízlése biztos a világban, folytonos szereplései ellenére is tájékozatlan; jó író – s egész rossz líterátor.” NÉMETH László: *i. m.* 1977. 344–345.

⁸⁸ Horváth Jánosnak a két világháború közötti és az azt megelőző időszakban *Minerván* kívül főként a *Budapesti Szemlében*, az *Irodalomtörténetben*, az *Irodalomtörténeti Közleményekben*, a *Magyar Nyelvben*, majd az *Új Magyar Szemlében* és az *Új Nemzedékben* jelentek meg írásai. KOZOCSA Sándor: *Horváth János élete és munkái*. In: *Magyar Századok. Irodalmi műveltségünk történetéhez*. Bp., Egyetemi Nyomda, 1948. 316.

⁸⁹ Tormay Cecile levele gróf Klebelsberg Kunonak. Bp., 1922. jún. 26. OSzKK Levelestár

⁹⁰ „Most olvasom Szekfű könyvét a Három nemzedék-et[!]. Egészen elsőrendű munka. Már rég nem olvastam valamit a mi[!] annyira érdekelt volna. A szerzővel okvetlenül meg szeretnék ismerkedni. Első rendű fej[!] lehet.” – írta még a *Napkeletre* vonatkozó konkrét tervezés előtt gróf Zichy Ráfaelné Klebelsberg Kunonak. Sárszentmihály, 1921. júl. 21. OSzKK Levelestár

⁹¹ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1922. júl. 9. EKK G 628/131.

⁹² Annál is inkább, mert a *Napkelet* által ígért hangnem és tematika megfelelni látszott azoknak az „érdekességi” és „visszafogottsági” kritériumoknak, amelyeket Szekfű pár hónappal korábban a keresztény sajtóban – igaz napilapban, nem pedig folyóirat szerkesztésében – való részvétel fel-tételéül megfogalmazott. „[H]a már ker.[!] újságot segítenénk, ezt úgy kell csinálni, hogy az emberek érdeklődjenek, sőt odacsődüljenek. Amit nemcsak piszkos, á la Az Est eszközökkel lehet elérni, hanem egyébként is. Elsősorban aktualitás által. Aztán támadás, korholás, az az általában a mai viszonyokkal való bizonyos relatio által[...].” Szekfű Gyula levele Horváth Jánosnak. [Bécs], 1921. febr. 5. – idézi LACKÓ: *i. m.* 1988. 67.

⁹³ Szekfű Gyula 1907 és 1925 között élt Bécsben. *Az egyetemi tanár kötelessége. Horváth János levele Szekfű Gyulához*. Közli és bevez.: VÉRTESY Miklós. = *Világosság* (17.) 1976. 2. sz. 2–3.

⁹⁴ „Többek között Tormay Cecile folyóirata számára egy Petőfi-cikket [küldtem], mely mint hallom a Petőfi-számban fog megjelenni. A folyóirat első számát a legnagyobb érdeklődéssel várom és benne különösen a sárszentmihályi beköszöntőt, melynek eddigi vázlatát ismerem.” – idézi GLATZ Ferenc: *Szekfű Gyula. Nemzeti történetíró a forradalmak után. (Szekfű Gyula életpályájáról)*. In: GLATZ Ferenc: *Nemzeti kultúra – kulturált nemzet. 1867–1987. [Tanulmányok]*. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1988. 303.

„A szerk.[!] munkába való részvételed, ha hivatalosan nem valósítható is meg a postai nehézségek miatt: barátilag, patriarchaliter érvényesülhetne annyiban, hogy ahol alkalmad kínálkozik, vagy jó ötleted támad, a magad körében hozzánk igazítod a megfelelőnek vélt cikkeket, vagy ösztönzést ilyenek írására, vagy az én figyelme-
met hívd fel effélékre. Legjobb pedig, ha majd magad írsz és küldesz mennél többször.” – választa a teendőket barátja számára Horváth János.⁹⁵

Tormay Cecile 1922. június 26-i levélből az is tudomásunkra jut, hogy ekkor már a folyóirat nyomdai kivitelezéséről tárgyalnak: „Finom, előkelő és legkevésbé se megszokott lesz a terv. Régi classicus könyvnyomtatások emlékezéseit javasoltam – azt hiszem, szeretni fogja.”⁹⁶ Az év őszén Tormay Harsányi Kálmánhoz és Kosztolányi Dezsőhöz intézett levelében is tudatta, hogy a szerkesztési munkálatok befejezéshez közelednek.⁹⁷

Közben már folyt az előfizetők gyűjtése is, amelyre a *Napkelet* életre hívói sajátos eszközöket is igénybe vettek.

„Hálásan köszönöm – írta 1922. november 6-án Tormay Ady Lajos tankerületi királyi főigazgatónak – október hó 5-én 1129 szám alatt kelt nagybecsű iratát, melyben szíves volt a tankerületébe tartozó városokban a »Napkelet« propagálására megbízottakat ajánlani és kilátásba helyezni azt is, hogy egyes intézetek meglátogatása alkalmával személyesen is felhívja a tanártestületek figyelmét irodalmi vállalkozásunkra [...] ha mindenütt ilyen megértő fogadtatásban lesz részünk, erősen hiszem, hogy jól megtudjuk[!] alapozni tisztán irodalmi és hazafias célok szolgálatában indított vállalkozásunkat. A javaslatba hozott igazgatókkal és tanárokkal levélileg összeköttetésbe léptünk és részletesen közöltük velük, hogy milyen irányban kérjük közreműködésüket.”⁹⁸

A *Napkelet* „nemzet- és kultúramentő” programjába jól illeszkedett a folyóiratnak az ifjúság és nevelői körében való népszerűsítése. A tanügyi szervezet ezen célra való igénybe vételéhez a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulása

⁹⁵ Horváth János levele Szekfű Gyulának. Bp., 1923. febr. 18. EKK G 628/135.

⁹⁶ Tormay Cecile levele gróf Klebelsberg Kunonak. Bp., 1922. jún. 26. OSzKK Levelestár

⁹⁷ „Most gyűjtjük össze az első regény anyagot.” Tormay Cecile levele Harsányi Kálmánnak. Nádudvar, 1922. szept. 18. OSzKK Levelestár „[...] a kéziratok jórésze együtt van már” Tormay Cecile levele Kosztolányi Dezsőnek. Bp., 1922. okt. 14. MTAKK MS. 4625/129. A levél gépelt része, amiből az idézet származik, valamennyi felkérő levélnél azonos volt. Tormay Cecile levele Kosztolányi Dezsőnek. Sárszentmihály, 1922. okt. 28. MTAKK MS. 4625/131.

⁹⁸ Tormay Cecile levele Ady Lajosnak. Bp., 1922. nov. 6. PIMK V. 3206. Tormay Cecile 1923 január elején levélben köszönte meg Pintér Jenő tankerületi főigazgatónak „a »Napkelet« propagálása érdekében való szíves fáradozását.” Tormay Cecile levele Pintér Jenőnek. Bp., 1923. jan. 10. OSzKK Levelestár Egyébként a Tormayék ezen eljárása a későbbiek folyamán követőre talált Móricz Zsigmond személyében, legalábbis annyiban, hogy amikor 1932-ben a *Nyugat* társszerkesztője Debrecenbe készült *Nyugat*-estre, levelet írt Ady Lajos tankerületi főigazgatónak, Ravasz László és Balthazár Dezső püspököknek, kérve őket, hogy beosztottaik figyelmét hívják föl a *Nyugatra*. PÉTER László hozzászólása. In: *Vita a Nyugatról*. Az 1972. április 27-i Nyugat-konferencia alapján szerk. és sajtó alá rend.: KABDEBŐ Lóránt. Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum – Népművelési Propaganda Iroda, 1973. /Irodalmi Múzeum./ 120.

kellett. Hogy Klebelsberg ezt megadta,⁹⁹ jelzi milyen nagy jelentőséget tulajdonított az új folyóiratnak.

A *Napkelet* első száma 1923 januárjának elején került a nagyközönség elé. Az első megmérettetésben jól szerepelt: a sárkányölő Szent György emblémás,¹⁰⁰ narancsszínű borítójú folyóirat összes példánya elkelt január 10-e előtt, s még 2500 példányt kellett pótlólag kinyomtatni.¹⁰¹

VERONIKA TÓTH-BARBALICS

Die Gründung der Zeitschrift „Napkelet“

Die literarische und kritische Zeitschrift *Napkelet* („Morgenland“) erschien vom Januar 1923 bis August 1940, zuerst unter der Schriftleitung von Cecile Tormay, dann nach dem Tod der Schriftstellerin im Mai 1937 übernahm Miklós Kállay die Redigierung. Den Gedanken der Gründung einer neuen Zeitschrift warf Graf Kuno Klebelsberg im Jahre 1921 auf. Die Gründung von *Napkelet* passte in Klebelsbergs kulturpolitische Konzeption organisch, deren wichtiges Element gewesen war, die ungarische Mittelklasse für die ihr zugeordneten „nationalen Aufgaben“ geeignet zu machen. Später schon als Kultusminister gab „der Graf“ der Zeitschrift auch eine materielle Unterstützung. Sein Ministerium hatte mit einundeinhalb Millionen Kronen zu dem Stock beigetragen, danach nahm auf sich bis zum Anfang der dreissiger Jahre ein bedeutendes Subskriptionskontingent. Die Zeitschrift wurde von „Magyar Irodalmi Társaság“ („Ungarische Literarische Gesellschaft“) herausgegeben. Sie kam im Jahre 1922 zustande, um die ungarischen Schriftsteller im „christlich-nationalen“ Geist zu vereinigen. Die Vorsteherin der Gesellschaft war Gräfin Zichy, geb. Edina von Pallavicini.

Die Gräfin nahm durch die Propagierung der Gründung von *Napkelet* in dem Kreis der Aristokratie auch an dem Sammeln des nötigen Stocks teil. Graf von Klebelsberg forderte Cecile Tormay zur Redakteurin vor allem wegen ihrer literarischen Erfolge, ihrer sozialen und politischen Organisationsarbeit im Rahmen von „Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége“ („Nationalverband der Ungarischen Frauen“), ihrer publizistischen Tätigkeit (*Bujdosó könyv* – „Das Buch eines Exulanten“), sowie wegen ihrer gesellschaftlichen Beziehungen auf. János Horváth, Literaturhistoriker, Autor des Buches *Aranytól Adyig* („Von Arany bis Ady“) und Mitredakteur der Zeitschrift *Minerva* wurde darum ersucht, Hilffschrifteleiter zu sein. Auch der Historiker Gyula Székfü, auf den die Gründer von *Napkelet* nach seinem Buch *Három nemzedék* („Drei Generationen“) aufmerksam hatten, wurde Hauptmitarbeiter der Zeitschrift. Die gemeinsamen Eigenheiten der Hauptmitarbeiter von *Napkelet* können im folgenden zusammengefasst werden: diese Personen wiesen die Links-Orientierung, den Liberalismus, aber auch den rechten Radikalismus ab, sie gehörten zu der führenden Schicht der ungarischen Intelligenz, und sie waren dank ihrer schöpferischen, bzw. organisatorischen Gabe bekannte und anerkannte Mitglieder der Mittelklasse. Als ihren wichtigsten Lesekreis betrachtete die Zeitschrift zwei Gruppen der Mittelklasse: die Elite der Intelligenz und mittelständische Provinzlerinnen. Die Ausführung der ersten Nummer von *Napkelet* können wir mit der Hilfe der Korrespondenz zwischen Cecile Tormay und János Horváth rekonstruieren.

⁹⁹ Schöpflin említí „a hatóságok részéről kifejtett“ szelíd nyomást, a kultuszminiszter egy köriratát, amelyben felhívta a címzetteket a folyóirat pártolására. SCHÖPFLIN: *i. h.* 1940. 378–379.

¹⁰⁰ A sárkányölő Szent György-embléma talán a nemzeti-keresztény gondolat védelmében a „vörös szörnnyeteggel“ (baloldai eszmékkel) szembeni harcos fellépésre utalt.

¹⁰¹ Tormay Cecile levele Pintér Jenőnek. Bp., 1923. jan. 10. OSZKK Levelestár